

Отримано: 4 березня 2014 р.

Прорецензовано: 20 березня 2014 р.

Прийнято до друку: 24 квітня 2014 р.

Миськів Г. В. Диференціація макроекономічних передумов функціонування кредитного ринку крізь призму розвитку економічної думки / Г. В. Миськів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 25. – С. 136–140.

УДК: 336.77

JEL-класифікація: E.44

Миськів Галина Василівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва
ПВНЗ «Європейський університет», Львівська філія

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

У статті розглянуто передумови формування, функціонування та розвитку кредитного ринку в історичному аспекті, ґрунтуючись на дослідженні розвитку наукової думки провідних вчених. Автор класифікувала виокремлені передумови за періодом тривалості їх дії на групу передумов короткострокової дії та групу передумов довгострокової дії.

Ключові слова: кредит, кредитний ринок, кредитний цикл, передумови.

Мыскив Галина Васильевна,

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и предпринимательства
Львовского филиала ЧВУЗ «Европейский университет», Львовская филия

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕДПОСЫЛОК ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА СКВОЗЬ ПРИЗМУ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ

В статье рассмотрены предпосылки формирования, функционирования и развития кредитного рынка в историческом аспекте, основываясь на исследовании развития научной мысли ученых. Автор классифицировала выделенные предпосылки за периодом продолжительности их действия на группу предпосылок краткосрочного действия и группу предпосылок долгосрочного действия.

Ключевые слова: кредит, кредитный рынок, кредитный цикл, предпосылки.

Galina Myskiv,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of Economics and Business PVNZ «European University» Lviv Branch

DIFFERENTIATION OF MACROECONOMIC PRECONDITIONS FOR THE FUNCTIONING OF CREDIT MARKET THROUGH THE PRISM OF DEVELOPMENT OF ECONOMIC THOUGHT

The article considers the preconditions of formation, operation and development of the credit market in historical aspect, based on a study of scientific thought of leading scientists. Author classified preconditions for the duration of the period of validity for a group of short-term action preconditions and prerequisites for long-term action group.

Keywords: credit, credit market, credit cycle, precondition.

Постановка проблеми. Кредитний ринок як складова фінансового ринку завжди розвивався у певному фінансово-економічному та історичному середовищі. Саме тому для його динамічного функціонування необхідні чітко визначені передумови, які формувалися та вдосконалювалися разом із розвитком середовища та наукових теорій і вчень, які його пояснювали. Своєрідними «точками піднесення» наукової думки, коли було закладено базові засади кредиту та кредитного ринку, стала капіталотворча теорія (XVIII ст.), кейнсіанство (30–40-ві рр. XX ст.) та посткейнсіанство (60–70-ті роки XX ст.), чимало наукових трактувань яких є актуальними і до сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні теоретичні дослідження передумов функціонування та розвитку кредитного ринку отримали відображення у працях багатьох вітчизняних та іноземних економістів: О. Вовчак, С. Глущенко, Б. Івасіва, А. Одінцова, О. Опалова, І. Розмаїнського, О. Саввиної, Є. Сич, Дж. Стігліца, А. Франкліна, В. Ходаківської та ін.

Мета і завдання дослідження. Дослідити макроекономічні передумови, що сприяють або перешкоджають розвитку кредитного ринку, визначити тривалість їх дії та класифікувати за групами з метою наукової систематизації.

Виклад основного матеріалу. Визначними вченими-дослідниками теорії кредиту та парадигми кредитного ринку в різні періоди розвитку наукової думки були: А. Сміт, Н. Бунге, Л. Мізес, Й. Шумпетер, Дж. Кейнс, А. Цешковський, Х. Мінські, І. Фішер та ін., які заклали основоположні поняття, які набувають розвитку та вдосконалюються і до сьогодні.

Так, Й. Шумпетер у праці «Теорія економічного розвитку» (1912 р.) перший серед науковців-економістів зробив спробу розкрити взаємозв'язок між економічним циклом та кредитуванням, поставивши весь розвиток економіки в залежність від відсоткової ставки та обсягів кредиту, що надаються підприємцям.

Людвіг фон Мізес у праці «Теорія грошей та кредиту» (1912) детально описав власне бачення основ теорії бізнес-циклу, в основі якого закладена зміна центральним банком відсоткової ставки. Тобто розкрив взаємозв'язок впливу відсоткової ставки на фази економічного циклу.

Фактично Й. Шумпетер та Людвіг фон Мізес зробили перші наукові спроби описати кредитний цикл, залишивши ще достатньо велике поле для досліджень послідовникам.

Наукові погляди Й. Шумпетера отримали подальший розвиток у працях Дж. М. Кейнса, з яких основоположною стала «Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей» (1936 р.). Кейнсом була встановлена залежність зростання економічної активності й зайнятості від зниження позичкового процента, а в кінцевому підсумку – від кредитної експансії.

Позитивним для становлення кредитного ринку було визначення Дж. М. Кейнсом низки інституційних змін початку ХХ ст., які стали визначальними передумовами формування та розвитку кредитного ринку:

1. Трансформація підприємництва із способу життя в прибуткову професію.
2. Раціональне ставлення до заощаджень.
3. Відокремлення власності від контролю.

На думку Кейнса [2; 6], саме зміни в «економічному мисленні» населення поч. ХХ ст., що призвели до раціоналізації кредитно-інвестиційної діяльності та ощадної справи, а також перехід управління капіталом до найманих менеджерів, стали передумовами нового етапу розвитку кредитного ринку та надали йому автономного характеру.

У період посткейнсіанства було продовжено дослідження основних теоретичних засад функціонування кредитного ринку, закладених попередниками, і саме в цей період було обґрунтовано теорію «кредитного циклу», під яким розуміли розширення та стиснення доступу до кредитів протягом бізнес-циклу [13].

Моделі циклу в посткейнсіанській парадигмі були розроблені багатьма вченими: І. Бондом, Дж. М. Еластом, Х. Ф. Мінські, Д. Деллі Гатті, М. Галлегаті, Л. Гардіні, однак найдосконалішою виявилась модель кредитного циклу, розроблена американським економістом Хайменом Філіпом Мінські, який врахував найважливіший недолік усіх попередніх моделей ділового циклу, зокрема: проблему взаємодії виробничих одиниць із банківською сферою.

Х. Мінські вважав, що економічні цикли пов'язані з проциклічними змінами в пропозиції кредиту. Модель циклу Х. Мінські отримала назву «гіпотеза фінансової крихкості», або «гіпотеза фінансової нестабільності», оскільки ґрунтується на залежності фінансової стабільності від інвестиційного фінансування [8]. Вчений вивів залежність економічного циклу від пропозиції кредиту.

Х. Мінські виділив три принципово різні форми інвестиційного фінансування, які і зумовлюють дію механізму циклічного розвитку:

- I форма – забезпечене (хеджеве) фінансування;
- II форма – спекулятивне фінансування;
- III форма – так зване «Понці – фінансування» – нові запозичення необхідні для виплати процентів по минулому боргу [3].

Виділені форми фінансування дозволили вченому чітко описати динаміку кредитного циклу та його основні фази: піднесення, кредитний бум, кредитне стиснення, кризу.

Велика кількість сучасних вчених-економістів у своїх дослідженнях продовжують та поглиблюють наукові теорії Х. Мінські, зокрема: Дж. Кесседі, Ю. Лелюк, О. Луняков, А. Несветайлова, А. Одінцов, І. Розмаїнський та ін. [1; 7; 8; 10; 11; 12]. На основі опрацювання їх наукового доробку ми змогли визначити, що виникнення нової фази кредитного циклу та перехід до наступної супроводжується дією низки передумов, які фактично визначають циклічний розвиток кредитного ринку.

Так, початок нового кредитного циклу та фази піднесення може спровокувати розробка і впровадження інноваційних технологій, в тому числі фінансових інновацій, істотне зниження відсоткових ставок або несподіване зростання курсів акцій чи облігацій.

На фазі кредитного буму суттєво скорочуються реальні інвестиції та розширюються непродуктивні – спекулятивні інвестиції. Простежуються значні диспропорції між темпом зростання ВВП та обсягами бан-

ківського кредитування. Активно впроваджуються нові фінансові продукти, фінансові інновації для забезпечення зростаючого попиту на активи з високою дохідністю – зростає обсяг «фінансових бульбашок». Вартість заставного майна швидко зростає. Банки активно залучають фінансові ресурси на міжнародних ринках для покриття попиту за кредитами. Відбувається суттєве підвищення фондових індексів.

Основними передумовами розвитку фази кредитного стиснення є: різке скорочення кредитної пропозиції, зростання відсоткових ставок, знецінення заставного майна. Вартість цінних паперів на фондових ринках знижується, а відтак – падають і фондові індекси. «Фінансові бульбашки» тріскають, що призводить до паніки на фінансово-кредитних ринках.

Настання кризи зумовлюють передумови, що супроводжували функціонування кредитного ринку на попередній фазі, однак їх дія посилюються, стає більш агресивною.

Таким чином, Х. Мінські, виділивши форми інвестиційного фінансування, які лежать в основі визначення фаз кредитного циклу, дав можливість чітко визначити передумови, що спонукають перехід між фазами функціонування кредитного ринку.

Усі перераховані передумови функціонування кредитного ринку, ґрунтуючись на фазах кредитного циклу, є короткотерміновими, оскільки їх дія триває лише в період певної фази. Водночас існує набір макроекономічних передумов довготривалої дії, що визначають середовище для функціонування та розвитку кредитного ринку.

Так, першопочатково, процес зародження, формування та розвитку кредитного ринку визначився двома об'єктивними економічними передумовами:

- на певному етапі суспільного розвитку з'явилася потреба у специфічній формі підприємницької діяльності, пов'язаній із наданням у позику тимчасово вільних коштів;
- розвиток товарного виробництва й розширення торгівлі зумовили зростання обсягів грошових потоків, що спричинило необхідність організації й технічного обслуговування кредитних відносин.

С. В. Глущенко у праці «Кредитний ринок: інститути та інструменти», досліджуючи питання формування та еволюції кредитних ринків, звернув увагу на те, що «в різних країнах і регіонах світу кредитні ринки характеризуються різними масштабами та активністю розвитку». Автор пояснював це впливом:

1. Традицій та цінностей населення.
2. Структури власності в економіці.
3. Зовнішніх чинників [5].

Вважаємо, що саме ці передумови формування кредитного ринку всередині певної країни є визначальними регіональними передумовами, оскільки визначають напрямок та інтенсивність розвитку національного кредитного ринку.

Так, традиції і цінності впливають на рівень фінансової культури та грамотності: або населення відкрите й позитивно сприймає позикові операції, або ж через певні культурно-релігійні переконання гальмує розвиток кредитного ринку та фінансово-кредитних інститутів на території країни.

Високий рівень приватної власності є позитивною передумовою формування кредитного ринку, оскільки власність і самостійність спонукають до розвитку, який досить часто потребує фінансових ресурсів, забезпечити які може кредит.

Зовнішні чинники також можуть бути або стимулюючими, або стримуючими передумовами для кредитного ринку країни: це і вплив розвинених країн, і конкурентоздатність країни на міжнародному фінансовому ринку, і приплив кредитно-інвестиційних ресурсів з-за кордону та ін.

Ґрунтуючись на власному проведеному комплексному дослідженні кредитного ринку [9] та на основі праць провідних вчених економістів, що займаються проблемами кредитного ринку [4; 5; 8; 11; 12], ми виявили та узагальнили низку передумов функціонування кредитного ринку, які мають визначальне значення в сучасному економічному середовищі:

1. Повнота інформації, якою повинні володіти потенційні кредитор та позичальник.

Надійна та своєчасна інформація підвищує ефективність діяльності як кредиторів, так і позичальників на кредитному ринку, особливо якщо зважати, що кредитний ринок – це ринок з асиметричною інформацією. З цим пов'язана і прозорість ринку, а також можливість уникнення непередбачених витрат, пов'язаних із ризиками кредитної діяльності для суб'єктів кредитної угоди. Відсутність необхідної інформації стає причиною помилкових капіталовкладень та незбалансованості процесів інвестування.

2. Розвиток мережі конкурентоздатних фінансових посередників. Фінансові посередники суттєво полегшують кредиторам і інвесторам процес прийняття рішень та укладення угод. Саме розвинута мережа фінансових посередників сприяє розвитку кредитного ринку, оскільки збільшується кількість клієнтів для укладення кредитних угод, що забезпечує зростання обсягів наданих кредитів. І навпаки – недо-

статній розвиток інститутів фінансового посередництва гальмує розвиток кредитного ринку та мінімізує ефективність укладених кредитних угод.

3. Створення системи довіри між учасниками кредитного ринку. Невід'ємною передумовою розвитку кредитного ринку є також система довіри між учасниками кредитної угоди, яка для кредиторів забезпечує прозорість позичальників, для позичальників – розуміння підходів кредитного менеджменту кредиторів і, в кінцевому результаті, дозволяє їм правильно інтерпретувати наміри один одного, виробляти оптимальні кредитні рішення з урахуванням фінансових потреб позичальника, ризиків і прибутковості кредитної угоди для кредиторів.

4. Зміна менталітету споживачів, призвичаєння «жити в борг».

Витрати споживачів стали набагато менш чутливими до доходів, вони призвичаїлися жити в борг. Це дає можливість кредитним інститутам виробляти оптимальні кредитні рішення, впроваджувати фінансові інноваційні продукти, а населення може використовувати кредит для підтримки споживання, навіть якщо прибуток впав, або придбати товари довготермінового користування, які неможливо купити на заробітну плату. Все більше фізичних осіб мають можливість згладити своє споживання в часі, але водночас піддаються набагато більшим ризикам, що пов'язані із зростанням заборгованості, та перевищенню виплат за боргами щодо доходів. Це сприяє розвитку кредитного ринку, пропозиції нових кредитних продуктів та підвищенню конкуренції між фінансово-кредитними установами. Однак і зумовлює його вразливість до рецесії.

Отож, дослідивши становлення та функціонування кредитного ринку крізь призму розвитку економічної думки, проаналізувавши наукові теорії та вчення провідних економістів та на основі характеристик фаз кредитного циклу, можемо визначити основні макроекономічні передумови формування, функціонування та розвитку кредитного ринку. Зважаючи на велику кількість виокремлених передумов, згрупуємо їх за періодом тривалості дії на: передумови короткострокової дії (впродовж одної фази кредитного циклу) та передумови довгострокової дії (змінюють середовище функціонування кредитного ринку) (таблиця 1).

Таблиця 1
Макроекономічні передумови розвитку кредитного ринку

Передумови довгострокової дії	Передумови короткострокової дії
Виникнення підприємницької діяльності, пов'язаної із наданням в позику коштів.	Коливання відсоткових ставок, в тому числі, й облікової ставки центрального банку
Розвиток товарного виробництва й розширення торгівлі	Різка зміна курсів акцій чи облігацій (фондових індексів)
Раціональне ставлення до заощаджень	Коливання обсягів кредитної пропозиції
Відокремлення власності від контролю	Інноваційні технології, в тому числі фінансові інновації
Трансформація підприємництва із способу життя в прибуткову професію	Співвідношення між грошовими надходженнями та платіжними зобов'язаннями
Традиції та цінності населення	Зміна вартості заставного майна
Структура власності в економіці	
Належність країни до розвинених країн або таких, що розвиваються	
Вплив країн-лідерів	
Конкурентоздатність національного фінансового ринку	
Доступність та відкритість інформації	
Розвиток інституту фінансових посередників	
Менталітет споживачів	

Висновки. Проаналізувавши макроекономічні передумови становлення та функціонування кредитного ринку крізь призму розвитку наукової думки, ми дійшли висновку, що в історичному аспекті передумови розвитку кредитного ринку постійно змінюються й ускладнюються разом із зміною фінансово-економічного середовища, фінансово-кредитних інноваційних продуктів та кредитних інструментів. У міру розвитку наукової думки акценти зосереджуються на тих чи інших передумовах, які актуальні саме в цей період історично-економічного розвитку.

Зважаючи, що розвиток кредитного ринку тісно пов'язаний із кредитним циклом та перебуває в стані постійного руху та амплітудних коливань попиту і пропозиції кредитних ресурсів, виокремлено низку передумов короткострокової дії (впродовж одної фази кредитного циклу) та довгострокової дії (змінюють середовище функціонування кредитного ринку).

Література:

1. Cassidy John The Minsky Moment // The New Yorker February 4, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.newyorker.com/talk/comment/2008/02/04/080204taco_talk_cassidy.
2. Keynes J. Essays in Persuasion / J. Keynes. – N. Y. : W.W. Norton & Co, 1963. – 376 p.
3. Minski H. P. The Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynes and An Alternative to «Standart» Theory / H. P. Minski // Nebraska Journal of Economics and Business. – 1977. – Vol. 16 – № 1. – P. 15.
4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. – К. : Знання, 2008. – 564 с.
5. Глущенко С. В. Кредитний ринок: інститути та інструменти : навч. посіб. / С. В. Глущенко. – К. : НаУКМА, 2009. – 153 с.
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики / Дж. М. Кейнс. – М. : Эконом. – 1993. – 486 с.
7. Лелюк Ю. М. «Гіпотеза фінансової крихкості» як методологічний інструментарій державної антициклічної політики / Ю. М. Лелюк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – Вип. 105. – Харків : ХНТУСГ, 2010. – С. 244–250.
8. Луняков О. Ендогенна природа циклічності кредитного ринку / О. Луняков // Вісник НБУ. – 2012. – № 11. – С. 43–47.
9. Миськів Г. В. Кредитний ринок України: становлення та проблеми сучасного розвитку / Г. В. Миськів. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 214 с.
10. Несветайлова А. Экономическое наследие Хаймана Мински (глобальная финансовая хрупкость и кризис: уроки для России) / А. Несветайлова // Вопросы экономики. – 2005. – № 3. – С. 99–117.
11. Одинцов А. Теория делового цикла: кредитный «бум», перепроизводство и долговой кризис [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://malchish.org/index.php?option=com_content&task=view&id=384&Itemid=35.
12. Розмаинский И. В. Вклад Х. Ф. Мински в экономическую теорию и основные причины кризисов в позднеиндустриальной денежной экономике / И. В. Розмаинский // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2009. – Т. 7. – № 1. – С. 31–42.
13. Экономика. Толковый словарь / общая редакция: д. э. н. Осадчая И. М. – М. : «ИНФРА-М», 2000. – 508 с.